

SPIS TREŚCI

Historia Powszechna

Humanizm i renesans we Włoszech	9
Renesans i humanizm w Europie – wybrane państwa	11
Francja	11
Niderlandy	12
Niemcy	12
Anglia	12
Przyczyny reformacji i powstanie nowych Kościołów chrześcijańskich	12
Reformacja w wybranych państwach	14
Rzesza Niemiecka	14
Francja	15
Anglia	16
Skandynawia	16
Kontreformacja i jej skutki	17
Od monarchii stanowej do absolutnej	18
Absolutyzm we Francji w XVII wieku	19
Kultura baroku	21
Wojna trzydziestoletnia i jej konsekwencje	22
Najważniejsze problemy cywilizacji oświecenia	23
Rewolucja umysłowa	23
Myśl filozoficzna i społeczno-polityczna baroku i oświecenia	24
Sztuka i kultura oświecenia	26
Monarchie absolutyzmu oświeconego	28
Rosja	28
Powstanie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej	30
Wielka Rewolucja Francuska	32
Francja przed wybuchem rewolucji	32
Działalność Konstytuanty w latach 1789–1791	33
Francja republiką – dyktatura jakobinów, wojna z I koalicją antyfrancuską 1793–1795	35
Konstytucja Roku III (1795) – rządy Dyrektoriatu	38
Zamach stanu Napoleona Bonaparte – Konsulat	40
Okres Napoleonowski 1799–1815	41
Francja Napoleona Bonaparte	41
Hegemonia Francji w Europie w latach 1799–1807	42
Załamanie się systemu napoleońskiego – wojna z Rosją	44

RZECZPOSPOLITA W XVI–XVIII WIEKU

XVI stulecie – „złoty wiek”

Walka z Zakonem krzyżackim i pokój krakowski	49
Reformacja w Polsce	49
Rozwój parlamentaryzmu od XV do XVII wieku	50

Sukcesy i porażki ruchu egzekucyjnego szlachty	51
Unia realna polsko-litewska – Rzeczpospolita Obojga Narodów	53
Pierwsze bezkrólewia i ich znaczenie	54
Wojny o Inflanty w XVI wieku	55
Wazowie na tronie polskim	56
Humanizm i renesans na ziemiach polskich	56

XVII stulecie – wiek srebrny

Wojny Rzeczypospolitej z sąsiadami w XVII wieku	58
Wojny z Moskwą – problem kozacki w Rzeczypospolitej	58
Wojny polsko-szwedzkie	60
Stosunki polsko-tureckie	64
Barok i sarmatyzm w Polsce	65

WIEK XVIII – UPADEK RZECZYPOSPOLITEJ

Czasy saskie w Polsce 1697–1763 – ingerencja państw ościennych w wewnętrzne sprawy Rzeczypospolitej	69
Wojna o tron polski w latach 1733–1735 i panowanie Augusta III Sasa	70
Czasy stanisławowskie	71
Próby reform – sejm konwokacyjny 1764	71
Konfederacja barska – I rozbiór Polski	72
Pierwsze reformy	74
Sejm Wielki 1788–1792 i jego dzieło	76
Targowica – wojna w obronie konstytucji – II rozbiór Polski	78
Insurekcja kościuszkowska – III rozbiór Polski	79
Nadzieje Polaków związane z Napoleonem	82
Legiony Polskie	82
Księstwo Warszawskie 1807–1813	82
Komisja Edukacji Narodowej i reforma szkolnictwa polskiego	84

EUROPA W LATACH 1815–1848

Kongres wiedeński 1814–1815 i jego postanowienia	87
Wybrane państwa europejskie w latach 1815–1848	89
Francja	89
Ziemie Półwyspu Apenińskiego	90
Wielka Brytania	92
Państwa Świętego Przymierza w I połowie XIX wieku	93
Austria	93
Prusy	94
Rosja	96
Nauka i technika w I poł. XIX wieku	96

ZIEMIE POLSKIE W LATACH 1815–1846

Królestwo Polskie w latach 1815–1830	101
Stosunki wewnętrzne	101
Gospodarka Królestwa Polskiego	103

Wielkie Księstwo Poznańskie i Rzeczpospolita Krakowska w latach 1815–1846	105
Powstanie listopadowe 1830–1831 i jego znaczenie	107
Represje popowstaniowe na ziemiach polskich	109
Wielka Emigracja polityczna po powstaniu listopadowym	110
Powstanie krakowskie i rabacja chłopska 1846 roku	112
Kultura i sztuka polskiego romantyzmu	114

WIOSNA LUDÓW 1848–1849 W EUROPIE I NA ZIEMIACH POLSKICH

Geneza ruchów rewolucyjnych	117
Rewolucja lutowa we Francji i jej konsekwencje	117
Rewolucja w państwach niemieckich	119
Wiosna Ludów w monarchii habsburskiej	121
Wiosna Ludów na ziemiach włoskich	123
Wiosna Ludów na ziemiach polskich	124
Wiosna Ludów w Wielkopolsce	125
Wiosna Ludów w Galicji	126

LATA 1849–1871

Nadzieje Polaków związane z wojną krymską	129
Zjednoczenie Włoch w XIX wieku	130
Zjednoczenie Niemiec	132
Wojna secesyjna w Stanach Zjednoczonych i jej znaczenie	135
Powstanie styczniowe 1863–1864	136
Sytuacja w Królestwie Polskim na przełomie lat 50. i 60. – obozy polityczne	136
Przebieg powstania styczniowego	138
Uwłaszczenie chłopów na ziemiach polskich	140

EUROPA I ŚWIAT W LATACH 1871–1914

Sytuacja wewnętrzna w wybranych państwach europejskich	145
III Republika Francuska	145
Niemcy nową potęgą światową	147
Wielka Brytania największym państwem kolonialnym	149
Imperium Rosyjskie na przełomie wieków	151
Rewolucja 1905–1907 w Rosji	152
Rewolucja 1905–1907 w Królestwie Polskim i jej wpływ na pozostałe ziemie polskie	154
Kolonializm przełomu wieków. Potęgi kolonialne	155
Ruch robotniczy przełomu wieków – działalność II Międzynarodówki	157
Powstanie Trójprzymierza i Trójporozumienia	159
Przyczyny wybuchu I wojny światowej	162

ZIEMIE POLSKIE PO POWSTANIU STYCZNIOWYM

Rusyfikacja w zaborze rosyjskim	165
Germanizacja i Kulturkampf w zaborze pruskim	167

Autonomia Galicji i jej funkcjonowanie	169
Partie polityczne na ziemiach polskich na przełomie XIX i XX wieku	170
Polski ruch ludowy na przełomie XIX i XX wieku	173
Nacjonalizm polski	176
Orientacje polityczne w społeczeństwie polskim przed I wojną światową	178

WOJNA 1914–1918 I NOWY ŁAD ŚWIATOWY

Przebieg działań wojennych – konsekwencje wojny	181
Rewolucje: lutowa i październikowa w Rosji i ich znaczenie	184
Sprawa polska w I wojnie światowej	187
Zakończenie I wojny światowej – ustanowienie ładu wersalsko- -waszyngtońskiego – Liga Narodów	190

Znaczenie rewolucji francuskiej:

- został zlikwidowany feudalizm (zniesione stany, przywileje stanowe),
- chłopci otrzymali ziemię na własność – wykupując ją stawali się prawnie jej właścicielami, otrzymywali zagwarantowane prawo własności,
- władzę przejęła burżuazja, zapoczątkowując wielkie przemiany społeczne i gospodarcze,
- powstało społeczeństwo obywatelskie (ludzie-obywatele stali się pełnoprawnymi członkami swojego państwa, mając możliwość współdecydowania o jego losach i wybierania swoich przedstawicieli do władz),
- rewolucja zapewniała równość wobec prawa, wolność słowa, wyznania, nietykalność osobistą i majątkową, upowszechnienie oświaty,
- armia francuska stała się wojskiem obywatelskim.

Prawodawstwo rewolucyjne stało się dla innych wzorem do budowania społeczeństw obywatelskich. Konstytucja jakobińska z 1793 r. i jej założenia stały się w XIX w. programem demokratów i socjalistów francuskich. Konstytucja z 1791 r. stała się ideałem dla liberalnej burżuazji w kolejnym stuleciu.

OKRES NAPOLEOŃSKI 1799–1815

FRANCJA NAPOLEONA BONAPARTE

Francja pod rządami Napoleona Bonapartego stała się pierwszą potęgą w Europie. W sytuacji wewnętrznej znać było ogólne zmęczenie i wyczerpanie długotrwałą wojną i rewolucjami. Powszechnie było pragnienie spokoju i ugruntowania zdobytych rewolucyjnych. W plebiscycie z 1802 r. większość uprawnionych obywateli Francji wypowiedziała się za powierzeniem **Napoleonowi Bonaparte** urzędu dożywotniego konsula.

We Francji uporządkowana została sfera podatkowa i pieniężna, zrównoważony budżet. W 1800 r. powstał Bank Francji emitujący pieniądze papierowe, zahamowana została inflacja. Państwo dbało o rozwój rolnictwa, szczególną opieką Bonaparte otaczał rozwój przemysłu, nakładając cła ochronne, zapewniając nowe rynki zbytu i tereny skąd można by importować surowce. Dbał o interesy ekonomiczne i rozwój rdzennej Francji, wykorzystując tereny podbite i państwa zależne jako rynki zbytu i zaplecze surowcowe i taniej siły roboczej. Zdobytcze terytorialne były w interesie burżuazji, dlatego też z jej strony cieszyły się poparciem.

Przywrócone zostały dawne tytuły szlacheckie. Emigranci mogli wrócić do kraju uznając jednak zmiany zasze we Francji. Napoleon tworzył nową arystokrację, nadając szczególnie zasłużonym – order *Legii Honorowej*.

Napoleon Bonaparte w 1801 r. w Paryżu podpisał konkordat ze Stolicą Apostolską. Przywracał on kult religijny i swobodę wyznania, pierwszy konsul otrzymał m.in. prawo mianowania dostojników kościelnych, którzy w zamian za pensje płacone przez państwo wykonywali posługę kapłańską po wcześniejszym złożeniu przysięgi na wierność państwu francuskiemu.

XVII STULECIE – WIEK SREBRNY

WOJNY RZECZYPOSPOLITEJ Z SĄSIADAMI W XVII WIEKU

WOJNY Z MOSKWĄ – PROBLEM KOZACKI W RZECZYPOSPOLITEJ

Śmierć w Wielkim Księstwie Moskiewskim w 1584 r. cara Iwana IV Groźnego, a następnie jego syna Fiodora (1598) – ostatnich Rurykowiczów, wstąpienie na tron Borysa Godunowa i carów Szujskich – otwiera w dziejach Rosji okres walk wewnętrznych o władzę i czasy potężnego kryzysu społeczno-polityczno-gospodarczego. Taką sytuację próbowali wykorzystać niektórzy magnaci litewscy, np. kanclerz wielki litewski Lew Sapieha, próbując wejść w porozumienie z bojarami moskiewskimi w celu zawarcia unii personalnej Rzeczypospolitej z Moskwą. Plany te nie powiodły się.

Lata **1603–1619** to okres tzw. „**dymitrad**”, czyli interwencji polskich w Moskwie. Na lata 1603–1605 przypadają interwencje magnatów polskich: Wiśniowieckich, Mniszchów i osadzenie Dymitra I Samozwańca na tronie moskiewskim. Nieoficjalnie wsparli akcję jezuiti (ewentualna unia kościelna prawosławia z Rzymem) i król Zygmunt III Waza (Dymitr Samozwaniec obiecał mu ziemie Smoleńską i Siewierską). Po wybuchu w Moskwie powstania antypolskiego rządu Dymitra I Samozwańca zostały obalone. Carem spontanicznie wybrany został bojar Wasyl Szujski. Pojawienie się drugiego Dymitra Samozwańca spowodowało kolejną wyprawę magnacką na Moskwę. W 1609 r., po zawarciu układu szwedzko-rosyjskiego wymierzonego w Polskę (trwająca wojna polsko-szwedzka w Inflantach), rozpoczęła się oficjalna interwencja królewska w Moskwie. Wojska królewskie rozpoczęły oblężenie Smoleńska. Celem akcji polskiej było podporządkowanie państwa moskiewskiego (carem Zygmunt III Waza). W **1610** r. hetman Stanisław Żółkiewski w bitwie pod **Kłuszynem** pokonał wojska rosyjskie idące z odsieczą dla Smoleńska. Bojarzy moskiewscy pod wrażeniem klęski usunęli z tronu Szujskiego i zgodzili się, by carem został syn Zygmunta III Wazy, król Władysław, który miał przejść na prawosławie, a między obu państwami miał być zawarty pokój bez strat terytorialnych, urzędy w Moskwie miały być obsadzone wyłącznie przez Rosjan. Warunki nie zostały przyjęte przez króla Zygmunta III, który chciał tronu moskiewskiego dla siebie, co było z kolei nie do przyjęcia dla bojarów moskiewskich. W państwie moskiewskim wybuchło wielkie powstanie antypolskie (przywódca Kuźma Minin i książę Dymitr Pożarski). W 1611 r. wojska polskie zdobyły Smoleńsk, mimo kilku prób pomocy dla polskiej załogi na Kremlu Polacy zostali wybici. Interwencja polska i rabunki wojsk i szlachty polskiej potęgowały niechęć Rosjan do Polaków. Rozszerzało się powstanie. W 1613 r. nowym carem moskiewskim został Michał Fiodorowicz Romanow. Polacy podejmowali jeszcze kilka razy próby

zdobycia Moskwy. Niepowodzeniem zakończyła się wyprawa królewicza Władysława z 1617 roku. W **1619** r. podpisany został rozejm polsko-moskiewski w **Deulinie** (Dywilinie). Do Rzeczypospolitej wróciły ziemie: smoleńska i czernihowsko-siewierska.

Wojna polsko-moskiewska lat **1632–1634** wybuchła w momencie ogłoszenia bezkrólewia w Polsce po śmierci króla Zygmunta III Wazy. Rosjanie przystąpili do oblężenia Smoleńska. Pospiesznie przeprowadzona elekcja, uchwalone podatki na wojsko przyniosły podjęcie w **1634** r. udanej odsieczy Smoleńska przez wojska królewskie Władysława IV Wazy. Pokój polsko-moskiewski podpisany w **Polanowie** potwierdził warunki rozejmu dywilińskiego. Król polski za opłatą zrzekł się pretensji do tronu moskiewskiego i zobowiązał się nie używać tytułu cara rosyjskiego.

W **1648** r. wybuchło największe **powstanie kozackie** w dziejach pierwszej Rzeczypospolitej – **powstanie** pod wodzą **Bohdana Chmielnickiego**. Był to ruch o charakterze społeczno-narodowym, którego przyczyny były złożone:

- walka ludności ukraińskiej o swoje prawa, przeciwko polityce polonizacji;
- odwołanie zaciągów na wojnę z Turcją odebrane przez Kozaków jako działanie panów polskich wymierzone w samych Kozaków;
- skupienie przez Bohdana Chmielnickiego szerokich mas ludności ukraińskiej, uzyskanie wsparcia tatarskiego, podjęcie walki w imię wolności ludności ukraińskiej, prawosławia, pomśzczenia własnych, osobistych krzywd.

Walki toczone w **1648** r. to sukcesy militarne Chmielnickiego (Żółte Wody, Korsuń) z wielkim zwycięstwem nad pospolitym ruszeniem szlacheckim pod Płowcami (wrzesień). Powstanie ogarnęło tereny Ukrainy, Podola, Wołynia i południową Litwę. Zamieszanie w kraju wywołane sukcesami kozacko-tatarskimi spotęgowała śmierć króla Władysława IV Wazy i ogłoszenie bezkrólewia. Nowym królem został wybrany **Jan II Kazimierz Waza** (1648–1668) nastawiony ugodowo wobec Kozaków. Chmielnicki wycofał wojska na Ukrainę i zawarł rozejm. Wobec bezowocnych rozmów pokojowych na wiosnę 1649 r. ze zdwojoną siłą wybuchły walki. Oblężenie Zbaraża na przełomie lipca i sierpnia 1649 przez księcia Jeremiego Wiśniowieckiego i nieudana odsiecz królewska zaskoczona pod **Zborowem**, dzięki inicjatywie kanclerza koronnego Jerzego Ossolińskiego doprowadziły do zawarcia ugody z Tatarami pod Zborowem. Została ogłoszona amnestia dla Kozaków, zwiększony rejestr do 40 tys., obiecano nadawanie godności i urzędów szlachcie ruskiej, wydzielono z województw kijowskiego, bractawskiego i czernihowskiego terenów pod kontrolą hetmana kozackiego Bohdana Chmielnickiego.

W **1651** r. walki wybuchły ponownie. W czerwcu pod **Beresteczkiem** doszło do wielkiej, trzydniowej bitwy. Silna armia Rzeczypospolitej i pospolite ruszenie rozbiło armię kozacko-tatarską i tylko część Kozaków umknęła z okrażeńa.

Zapamiętaj!

W **1658** r. w **Hadziaczu** została podpisana nowa ugoda polsko-kozacka, która przewidywała: utworzenie z województw kijowskiego, czernihowskiego i bractawskiego tzw. „Księstwa Ruskiego” rządzonego za zgodą króla polskiego przez własnego hetmana; powołanie ruskich urzędów, trybunału i akademii; dopuszczenie do senatu prawosławnych metropolity kijowskiego i biskupów, zrównanie prawosławia z katolicyzmem; obdarowanie szlachectwem starszyny kozackiej; zmniejszenie rejestru kozackiego do 30 tys.; powrót do swoich dóbr szlachty polskiej.

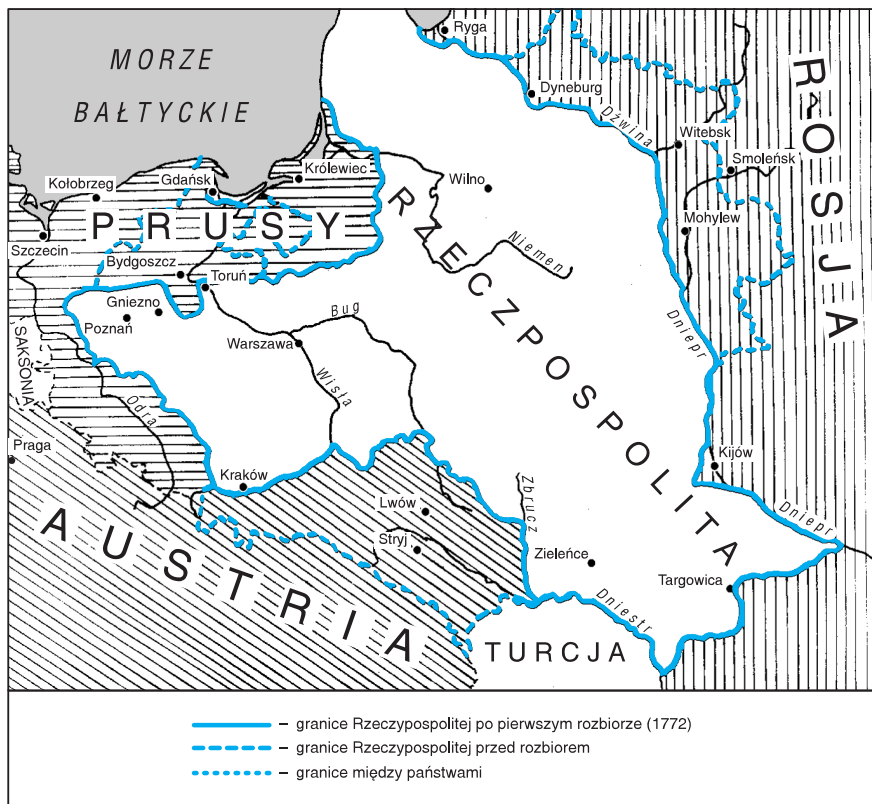
W 1605 r. Polacy (Jan Karol Chodkiewicz) dzięki atakowi husarii odnieśli zwycięstwo pod **Kircholmem**. W ciągu najbliższych lat większość Inflant powróciła do Rzeczypospolitej. Mimo niepowodzeń Szwedzi nie wyrzekli się pretensji do Inflant. Uderzyli w najmniej dogodnym dla Polski momencie wybuchu w 1620 r. wojny polsko-tureckiej. Król szwedzki Gustaw II Adolf zreorganizował armię, wyposażył w nowoczesne muszkiety i zwiększył siłę artylerii. Mając poparcie wielu protestanckich państw w 1621 r. rozpoczął **oblężenie Rygi**. Po kilku tygodniach walk miasto skapitulowało. Szwedzi wkroczyli do Kurlandii. Mimo że rozejm w **Mittawie** z 1622 r. przywracał pod panowanie polskie samo miasto, to jednak wielki port Ryga została na zawsze dla Rzeczypospolitej stracony. Szwedzi zajęli Inflanty aż do Dźwiny. Do Polski powróciła Kurlandia i wschodnie Inflanty. Rozejm zawarty w 1626 r. przerywał działania zbrojne w Inflantach.

W czerwcu 1626 r. wojska szwedzkie podjęły ponownie walki w Prusach Królewskich. Wybuchła **wojna o ujście Wisły 1626–1629**. Rzeczpospolita do wojny nie była przygotowana. Szwedzi wkroczyli na Pomorze Gdańskie. Zajęli Piławę, zmuszając lennika polskiego księcia pruskiego do zachowania neutralności. Prawie wszystkie miasta pruskie znalazły się w rękach szwedzkich. Rozpoczęła się blokada morska Gdańska. Nieliczne i słabo uzbrojone wojska polskie poniosły porażkę pod Gniewem.

Rzeczpospolita w latach 1569–1648

Na zwołanym pod presją państw zaborczych w 1773 r. sejmie szlachta Rzeczypospolitej ratyfikowała traktat rozbiorowy. Protesty Rejtana i Korsaka nic nie dały. Rzeczpospolita podpisała z sąsiadami bardzo dla niej niekorzystne układy handlowe.

Ziemie polskie po I rozbiore (1772)

PIERWSZE REFORMY

Sejm obradujący w latach 1773–1775 zawiązał się w konfederację. Wprowadził zmiany w organizacji państwa i pewne reformy. Sejm:

- powołał **Radę Nieustającą** złożoną z 36 konsyliarzy, którzy po połowie powoływani byli przez izbę poselską i senat, przewodniczył jej król, przyjmując zdanie większości (Rada ograniczyła uprawnienia króla i w jeszcze większym stopniu skorumpowanych magnatów zajmujących najwyższe stanowiska) dzieliła się na pięć departamentów: Interesów Cudzoziemskich, Policji czyli Dobrego Porządku, Wojska, Sprawiedliwości i Skarbu, miała kierować administracją i przedstawiać królowi po trzech kandydatów na urzędy senatorskie i inne godności. Sejm podniósł liczbę **wojska do 30 tys.** żołnierzy – powstały brygady kawalerii narodowej,

Akt ten miał duże znaczenie w stosunkach międzynarodowych. W Wielkiej Brytanii stał się powodem do entuzjazmu wśród ludności i zapobiegł udzieleniu przez rząd angielski pomocy stanom południowym.

Wojna secesyjna w Stanach Zjednoczonych (1861–1865) miała wielkie znaczenie w dziejach amerykańskich. Pochłonęła setki tysięcy zabitych i rannych po obu stronach, zmieniła strukturę społeczną społeczeństwa północnoamerykańskiego, pozostawiła niezatarte ślady w mentalności i tradycji ludności stanów Południa i Północy, które są widoczne nawet do dzisiaj.

Początkowo (1861–1862) zwycięstwa odnosiły wojska konfederatów. Rok 1863 był decydujący dla losów wojny. W bitwie niedaleko Waszyngtonu koło **Gettysburga** (1–3 lipca 1863), **konfederaci**, dowodzeni przez gen. Lee, **ponieśli porażkę**, a kolejne zwycięstwa wojsk Unii pod wodzą gen. Granta spowodowały przecięcie łączności i szlaków komunikacyjnych między wojskami Południa. Od tej pory **wojska Północy przeszły do ofensywy**, a generałowie Grant i Sherman zaczęli odnosić zwycięstwa, doszczętnie niszcząc i pustosząc ogromne tereny stanów południowych. **9 kwietnia 1865 r.**, otoczony w **Appomattox**, z wojskami Południa gen. Lee podpisał **akt kapitulacji** Skonfederowanych Stanów Ameryki.

Wojna secesyjna była dla Stanów Zjednoczonych brzemienne w skutki: wojna pochłonęła setki tysięcy zabitych i ok. miliona rannych, spowodowała wielkie zniszczenia rolnictwa i przemysłu. W wyniku działań zbrojnych tysiące ludzi zostało bez pracy, bez środków do życia, głodnych. Murzyni znaleźli się w tragicznej sytuacji, otrzymali wprawdzie wolność, ale bez pracy nie mieli środków do życia. Następową jednak powolną odbudowa kraju. Na najbliższe pokolenia w umysłach mieszkańców Południa i Północy utrwalała się wzajemna niechęć. W stanach południowych powstała tajna rasistowska organizacja *Ku-Klux-Klan*, terroryzująca Murzynów, walcząca o zachowanie dominującej pozycji białych w życiu społecznym i politycznym.

Jedną z ostatnich ofiar wojny był sam **Abraham Lincoln**, ponownie wybrany na prezydenta. **14 kwietnia 1865** roku został **zamordowany** przez fanatyka rasistowskiego z Południa.

POWSTANIE STYCZNIOWE 1863–1864

SYTUACJA W KRÓLESTWIE POLSKIM NA PRZEŁOMIE LAT 50. I 60. – OBOZY POLITYCZNE

Wojna krymska, sytuacja w Rosji jak i wydarzenia międzynarodowe, **rozbudziły nadzieje Polaków na poruszenie sprawy polskiej** na arenie międzynarodowej.

Na przełomie lat 50. i 60. w Królestwie Polskim powstały **dwa obozy**, środowiska polityczne. Ich przedstawiciele i programy polityczno-społeczne przedstawiono w tabelce:

NAZWA OBOZU	PRZYWÓDCY, ŚRODOWISKA	PROGRAM POLITYCZNY I SPOŁECZNY
obóz „Białych”	<p>Leopold Kronenberg – burżuazja warszawska; Edward Jurgens – inteligencja – tzw. millenerzy (złośliwi mówili, że dla nich odzyskanie niepodległości nastąpi za 1000 lat – mille); hr. Andrzej Zamoyski – środowisko ziemian <i>Towarzystwo Rolnicze</i></p>	<p>Domagali się utworzenia samorządu miejskiego, liberalizacji stosunków społecznych i gospodarczych, upowszechnienia oświaty i pozyskania chłopów dla sprawy narodowej. Nie wierzyli w skuteczność powstania, widząc lepszą przyszłość kraju w podniesieniu poziomu gospodarczego, kulturalnego i cywilizacyjnego ziem polskich.</p> <p><i>Millenerów</i>, burżuazję i ziemiaństwo polskie łączył program pracy organicznej. Chcieli podjąć walkę o polskość, wykorzystując kryzys despotyzmu carskiego. Chcieli samodzielnie rozwiązać kwestie społeczne, oczyszczając chłopów za odszkodowaniem dla ziemian. Jednocześnie rezygnowali z żądań politycznych. Drogą ewolucyjną, przez przeprowadzanie ogólnych zmian, chcieli dojść do liberalizacji sytuacji w Królestwie i polonizacji administracji, przywrócenia konstytucji Królestwa i pełnej autonomii. Potępiali działania nagłe, rewolucyjne, byli niechętni ewentualnemu wybuchowi powstania.</p> <p>Liczyli na poruszenie sprawy polskiej na forum międzynarodowym, przy pomocy rządów i państw, szczególnie Anglii i Francji. Przedstawicielami tego obozu na emigracji był Czartoryski i obóz Hotelu Lambert.</p> <p>Chcieli szybko, drogą walki, powstania narodowego i rewolucji dojść do niepodległości Polski i demokracji.</p>
obóz „Czerwonych”	<p>ludzie młodzi, studenci, uczniowie gimnazjalni, rzemieślnicy, tzw. „młodzi gniewni” (radykalni) Zygmunt Sierakowski, Zygmunt Padlewski, Jarosław Dąbrowski, Narcyz Jankowski</p>	<p>Po wojnie krymskiej nastąpił rozwój grup spiskowych. Utrzymywały one kontakty z tajnymi organizacjami akademickimi w Cesarstwie – Moskwie, Kijowie, Petersburgu. W 1857 roku w Kijowie powstał <i>Związek Trojnicki</i>, choć bez wyraźnego programu, stawiał sobie za cel przede wszystkim poprawienie położenia ludności chłopskiej.</p> <p>W Petersburgu z inicjatywy oficerów-Polaków Zygmunta Sierakowskiego, Zygmunta Padlewskiego i Jarosława Dąbrowskiego powstało <i>Koło Oficerskie, współdziałające z Ukraincami, Rosjanami i innymi narodami w celu walki z despotyzmem carskim</i>. W 1858 roku przybył z Kijowa do Warszawy Narcyz Jankowski, który założył <i>Związek Trojnicki</i> grupujący uczniów, studentów i rzemieślników. Chciał podjęcia walki zbrojnej o Polskę, sprzeciwiał się prowadzeniu polityki ugodowej.</p> <p>W kwestii społecznej wypowiadali się za natychmiastowym uwłaszczeniem chłopów (przy okazji powstania) bez odszkodowania dla dziedziców. Utrzymywali ożywione kontakty z demokratyczną emigracją a szczególnie <i>Towarzystwem Demokratycznym Polskim</i> i gen. Ludwikiem Mierosławskim, który był przewidywany na dyktatora przyszłego powstania.</p>

Początek lat 60. to okres **masowych demonstracji patriotycznych**.

Wobec narastania postaw radykalnych w Królestwie władze rosyjskie poszły na ustępstwa. Została **przywrócona Komisja Wyznań i Oświecenia Publicznego**, na

– bardzo istotne było wyrobienie pewnych nawyków, jak choćby poszanowania dla prawa i postępowania zgodnego z przepisami.

W ciągu ponad 40 lat funkcjonowania autonomii urzędy krajowe i rządowe zajmowali Polacy, przede wszystkim arystokracja, ziemiaństwo i współpracująca z nimi burżuazja (Leon Sapieha – marszałek krajowy w latach 1861–73, Agenor Gołuchowski – wielokrotny namiestnik Galicji, Alfred Potocki, Ludwik Wodzicki i inni).

W myśl odpowiednich ustaw i zarządzeń w Galicji funkcjonowały dwie równoległe władze, których wzajemne kompetencje i zależności przedstawiono na wykresie.

PARTIE POLITYCZNE NA ZIEMIACH POLSKICH NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU

Założenia programowe, sylwetki czołowych przywódców i lata działalności najważniejszych partii socjalistycznych na ziemiach polskich przedstawiono w poniższej tabelce.

Partia	Przywódcy, założenia programowe
<p><i>Socjalno-Rewolucyjna Partia „Proletariat”</i> tzw. „I Proletariat” sierpień 1882 – lipiec 1886</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Ludwik Waryński, Tadeusz Rechniewski, Henryk Dułęba, Stanisław Kunicki, Aleksander Dębski, Aleksandra Jentysówna; partia marksistowska, organ prasowy – konspiracyjny „Proletariat”; – konieczność oddzielenia się robotników od klas uprzywilejowanych i podjęcie przez nich walki o własne prawa, solidarność z uciskanymi; – celem walki robotników jest rewolucja proletariacka – doprowadzi do powstania socjalistycznego państwa (przejmie środki produkcji, zapewni swobody obywatelskie); – środki walki proletariatu o własne cele to: tworzenie organizacji robotniczych, strajki, przeciwstawianie się wszelkimi metodami wyzyskowi, stosowanie terroru ekonomicznego i politycznego wobec kapitalistów; – odwoływanie się do chłopów – wspólne upominanie się o swoje prawa, a przede wszystkim o ziemię; – negatywna ocena haseł niepodległościowych, potępienie powstań narodowyzwoleńczych. W roku 1883 został aresztowany Ludwik Waryński, po procesie skazany na długoletnie więzienie przebywał w nim do śmierci (1889). Po aresztowaniach przywódców i członków partia zaprzestała działalności w 1886 roku. Mimo rozbicia partii i ograniczenia działalności do organizowania kółek samokształceniowych, ogólna sytuacja (wzmoczone akcje strajkowe) doprowadziła do powstania nowej partii socjalistycznej (1888 r.) kontynuującej tradycje „I Proletariatu” – <i>Polskiej Socjalno-Rewolucyjnej Partii „Proletariat”</i> („II Proletariat”), a następnie <i>Związku Robotników Polskich</i> (1889, Julian Marchlewski, Feliks Tych, Adolf Warszawski-Warski).
<p><i>Związek Zagraniczny Socjalistów Polskich</i> 17–23 listopada 1892</p>	<ul style="list-style-type: none"> – po wydarzeniach <i>buntu łódzkiego</i> – maj 1892 r. (217 zabitych), konieczne stało się zjednoczenie rozbitego ruchu socjalistycznego w zaborze rosyjskim. Środowiska emigracyjnych działaczy socjalistycznych, członkowie „II Proletariatu”, <i>Związku Robotników Polskich</i> i innych grup so-

Partia	Przywódcy, założenia programowe
	<p>cialistycznych zebrali się w Paryżu – z inicjatywy Bolesława Limanowskiego 18 działaczy socjalistycznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> – uchwaliło program dla środowisk robotniczych i socjalistycznych na ziemiach polskich, – apelowało o zjednoczenie i utworzenie jednej partii socjalistycznej. – Na zjeździe paryskim po raz pierwszy w dziejach ruchu socjalistycznego wysunięto hasło walki o niepodległość państwa polskiego – niepodległa Polska będzie stopniowo przekształcać się w państwo socjalistyczne, wprowadzone zostaną ogólnie reformy społeczno-polityczne w duchu socjalistycznym.
<p>Polska Partia Socjalistyczna marzec 1893 – listopad 1906 (rozłam na zjeździe w Wiedniu)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – Julian Marchlewski, po rozłamie z poł. 1892 r. opuścił szeregi partii. Przywódcy to: Stanisław Mendelson, Jan Stróżecki, Stanisław Wojciechowski, Feliks Perl i tzw. <i>sekcja litewska</i> – Józef Piłsudski, Aleksander Sulkiwicz. Organ prasowy – „Robotnik” od 1894 r. kierowany przez J. Piłsudskiego; – PPS przyjęła program paryski mocno akcentując hasło walki o niepodległość i powstanie państwa polskiego – w drodze ustawodawstwa socjalnego miało ono ewoluować w kierunku państwa socjalistycznego – partia reformistyczna (dojście do socjalizmu na drodze reform w ramach funkcjonowania państwa demokratycznego i możliwości, jakie stwarza system parlamentarny). Od maja 1904 r. zaczęto tworzyć w PPS Organizację Bojową, która dokonywała zamachów terrorystycznych.
<p>Socjaldemokracja Polska, następnie Socjal-Demokracja Królestwa Polskiego lipiec 1893 – grudzień 1899 Socjal-Demokracja Królestwa Polskiego i Litwy 1900 (1893)–1918</p>	<ul style="list-style-type: none"> – przywódcy: Julian Marchlewski, Róża Luksemburg, Adolf Warski, Leon Jogiches-Tyszka, Bronisław Wesołowski. Organ prasowy – paryska „Sprawa Robotnicza”; – postulat walki o niepodległe państwo polskie, jak i stosunek polskich działaczy socjalistycznych do ruchu socjalistycznego w Rosji wywołały sprzeciw części działaczy socjalistycznych w Królestwie Polskim i na emigracji. Doszło do rozłamu w PPS i powstania konkurencyjnego nurtu w polskim ruchu socjalistycznym. – partia marksistowska, rewolucyjna; – przejęcie w drodze rewolucji proletariackiej władzy w państwie przy wspólnym udziale robotników różnych narodowości – internacjonalizm, głównym celem walki robotników jest socjalizm – rozwiąże wszelkie problemy łącznie z kwestią narodowości. Celami bliższymi – wywalczenie 8-godzinnego dnia pracy, konstytucji, powszechnej i bezpłatnej oświaty. W przeciwieństwie do programu PPS

Zapamiętaj!

Polskie partie socjalistyczne prezentowały dwie opcje. Różnił je przede wszystkim stosunek do sprawy odzyskania niepodległości państwa polskiego. Polska Partia Socjalistyczna (PPS) jako warunek dojścia do socjalizmu widziała powstanie niepodległej Polski. Przeciwna temu była Socjal-Demokracja Królestwa Polskiego i Litwy (SDKPiL), stojąc na stanowisku, że niepodległość Polski jest nierealna i szkodliwa, a najważniejszą sprawą jest wspólna walka robotników różnych narodowości o socjalizm (internacjonalizm).

POLSKI RUCH LUDOWY

NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU

Zorganizowany ruch ludowy, pierwsze stronnictwa i **partie chłopskie powstały w autonomicznej Galicji**. Złożyła się na to specyfika autonomii, przede wszystkim możliwość prowadzenia agitacji wyborczej i kandydowania do Sejmu Krajowego oraz Rady Państwa w Wiedniu. W toku prowadzonej akcji wyborczej ujawniły się rozbieżne interesy chłopów i ziemiaństwa. Chłopi, wśród których silna była tradycja walk 1846–1848, coraz bardziej świadomi swoich celów, mieli możliwość podjęcia walki o własne interesy na forum Sejmu lwowskiego i Rady Państwa. W Galicji ruch chłopski był siłą samodzielną.

W roku 1875 ksiądz **Stanisław Stojałowski** rozpoczął wydawanie w duchu ludowo-kościelnym dwóch gazetek „Wieniec” i „Pszczółka” (agitacja, której celem było włączenie chłopów w nurt życia politycznego Galicji), organizował kółka rolnicze, propagował wśród chłopów oświatę. Jego działalność spotkała się z reakcją polityków konserwatywnych i władz kościelnych. Na samego Stojałowskiego spadły kary. Mimo to nadal prowadził agitację wśród chłopów, nawołując do zakładania własnych chłopskich komitetów wyborczych. Domagał się też rozwiązania problemu serwitutów.

Kolejnym etapem w organizowaniu się ruchu ludowego w Galicji była działalność we Lwowie **Bolesława i Marii Wysłouchów** – wydawali oni „Przegląd Społeczny” (1886–87) i od 1889 r. „Przyjaciela Ludu”. Wysłouchowie i działacze skupieni wokół nich domagali się faktycznego równouprawnienia chłopów i ziemiaństwa i usunięcia resztek pozostałości feudalnych na wsi. Działania prowadzone przez tę grupę pozwoliły dostać się do Sejmu Krajowego czterem chłopom. Najaktywniejsi z nich – bracia Jan i Stanisław Potoczkwowie byli umiarkowani w swoich poglądach. W roku 1893 założyli wraz z ks. Stojałowskim pierwszą partię chłopską – Związek Stronnictwa Chłopskiego (**ZSch**). Następnym aktywności organizacyjnej chłopów i agitacji wyborczej były represje i sankcje ze strony konserwatystów i ziemian. Mimo to chłopi w kolejnych wyborach do Sejmu Krajowego wprowadzili własnych posłów.

W roku 1894 we Lwowie odbyła się Wystawa Krajowa, na której przedstawiono dorobek i osiągnięcia autonomicznej Galicji. Prezentowana na wystawie wspaniała *Panorama Raclawicka* (twórcy – Józef Styka i Wojciech Kossak) przyciągała tłumy chłopów, odbywających swoiste pielgrzymki do obrazu-symbolu walki chłopów pod Raclawicami. Z inicjatywy **Bolesława Wysłoucha** w sierpniu 1894 r. we Lwowie odbył się wiec ludowy. Zebrani przedstawili żądania powszechnego i bezpośredniego prawa wyborczego.

Na zwołanym w **Rzeszowie** w lipcu 1895 roku zjeździe przedstawicieli chłopskich komitetów wyborczych utworzono **Stronnictwo Ludowe**, którego prezesem został dr Karol Lewakowski. W programie Stronnictwa Ludowego ograniczano się do:

- żądań poszanowania praw obywatelskich;
- przeprowadzenia w duchu demokratycznym reformy wyborczej – zmiany rozdziału mandatów między kuriami, wybory bezpośrednie i tajne;
- postulatów zreformowania oświaty i administracji gminnej.